

T.C. SERHAT KALKINMA AJANSI
İğdir Yatırım Destek Ofisi

İĞDIR KAYISISININ İKTİSADÎ ANALİZİ

Ekim 2016

Haz. Burak AYDOĞDU
Koordinatör-İğdir YDO

T.C. SERHAT KALKINMA AJANSI
İğdir Yatırım Destek Ofisi

İĞDIR KAYISISININ

İKTİSADÎ ANALİZİ

T.C. SERHAT KALKINMA AJANSI

Ortakapı Mah. Atatürk Cad. No: 117 KARS - TÜRKİYE

Tel: +90 474 212 52 00 **Fax:** +90 474 212 52 04

e-mail: info@serka.gov.tr **web:** www.serka.gov.tr

Grafik Tasarım ve Baskıya Hazırlık

Tel: 0212 234 99 83

www.soliva.com.tr

ÖN SÖZ

Serhat Kalkınma Ajansının sorumluluk sahasında bulunan; iklimi ve iktisadî yapısı ile diğer bölge illerden farklılaşan Iğdır'ın odak sektörleri, Yatırım Destek Ofisimizin ilgili paydaşlarla birlikte yaptığı çalışmalar neticesinde tarım-hayvancılık, dış ticaret ve sanayi olarak belirlenmiştir.

Bu kapsamda, Iğdır Kayısının İktisadî Analizi çalışması, 2015 yılı TÜİK verilerine göre Malatya, Mersin ve Kahramanmaraş'ın ardından 75,088 ton ile Türkiye'de en fazla yaş kayısı üreten 4. ili olan Iğdır'da kayısı üretiminin iktisadî açıdan durumunu incelemekte, sorunlarını tespit etmekte ve çözüm önerilerini ortaya koymaktadır.

Çalışma sırasında Iğdır Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Iğdır Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü, Malatya Kayısı Araştırma Enstitüsü ile birlikte bazı üretici, aracı, işadami, nakliyeciler ve kooperatiflerin görüş, yayın ve önerilerinden istifade edilmiştir.

Çalışmada öncelikle kayısı hakkında genel bilgiler verilmekte, dünya ve Türkiye'deki üretim durumu ele alınmakta ve Malatya örneği incelenmektedir. Akabinde Iğdır'ın kayısı üretimindeki durumu analiz edilmekte, sorunlar ve çözüm önerileri bir eylem planı şeklinde ortaya konulmaktadır.

Türkiye çapında bilinen ve meşhur olan Iğdır Kayısından elde edilecek katma değerlerin önemli bir bölümünün Iğdır'da kalmasını hedefleyen ve bu amaçla yapılması gerekenleri içeren çalışmanın Iğdır üreticisine ve ekonomisine katkıda bulunması en önemli beklentidir. Türkiye'de üretilen diğer kayıslardan fiziksel özellikleri sayesinde belirgin bir şekilde ayrılan, mevcut durumda sofralık tüketim amacıyla araçlar vasıtasıyla gerek yurt içine gerekse de yurt dışına gönderilen Iğdır Kayısının Iğdır'ın marka değerlerinden birisi olduğu bilinen bir gerçektir. Bu nedenle çalışmanın kayısı konusunda Iğdır'da yeniden bir bilinç oluşturma, yerel potansiyeli açığa çıkarma ve ilgili tarafları bir araya getirme konusunda vesile olmasını temenni ederim.

Doç. Dr. Hüsnü KAPU
Genel Sekreter

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	5
KAYISI HAKKINDA GENEL BİLGİLER	7
1- DÜNYA'DA KAYISI ÜRETİMİ VE TÜKETİMİ.....	10
2- TÜRKİYE'DE KAYISI ÜRETİMİ VE TÜKETİMİ	16
2.1 Malatya Örneği.....	17
3- İĞDIR'DA KAYISI ÜRETİMİ.....	22
3.1 İğdir'da Yetişen Kayısı Çeşitleri	22
3.2 İklim, Toprak ve Arazi Yapısı	23
3.3 Yaş Kayısı Üretimi	24
3.4 Yaş Kayısı Ticareti	26
4. İĞDIR KAYISISI ÜRETİMİNDE VE PAZARLANMASINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR	30
4.1 Üretimde Karşılaşılan Sorunlar	30
İklim ve Toprak Yapısı ile İlgili Sorunlar	30
Arazi ile İlgili Sorunlar	31
Kırsal Nüfus ile İlgili Sorunlar	31
Sulama ile İlgili Sorunlar	31
Bakım (Budama, Gübreleme ve İlaçlama) ile İlgili Sorunlar.....	31
Hasat ile İlgili Sorunlar	32
4.2 Pazarlama Sırasında Karşılaşılan Sorunlar	33
Veri Temini ile İlgili Sorunlar	33
Örgütlenme ile İlgili Sorunlar	33
Ürün Standardı ile İlgili Sorunlar	33
Fiyat ile İlgili Sorunlar	34
Dağıtım ile İlgili Sorunlar	34
Markalaşma ve Tanıtım ile İlgili Sorunlar	34
5. İĞDIR KAYISISI İKTİSADİ DEĞER ARTIRIMI YOL HARİTASI (2016-2023).....	36
6. KAYNAKÇA.....	38

KAYISI HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Kayısı (*Prunus Armeniaca*); kiraz, şeftali, badem, erik gibi diğer sert çekirdekli meyvelerle birlikte gülgiller ailesinden olup, kayısının ana vatanının Orta Asya'yı da içerecek şekilde kuzey/kuzeydoğu Çin olduğu düşünülmektedir.¹ Çin'den sonra Orta Asya, İran ve Akdeniz üzerinden dünyaya yayıldığı bilinmektedir. Bugün, dünyanın en fazla kayısı üreticisi ülkelerinin bu rota üzerinde yer alması, söz konusu durumun tesadüf olmadığını da göstermektedir.

Tarihi süreç içerisinde kayısının Avrupa ve İslam dünyası ile tanışması sırasıyla Büyük İskender, Roma ve İslam ordularının fetihleri döneminde Doğu Anadolu ve İran toprakları üzerinde gerçekleşmiştir. Avrupalıların, kayısıyı o dönemde Doğu Anadolu Bölgesinde yoğun olarak bulunan Ermeni tüccarları vasıtasıyla öğrendikleri ve bu nedenle kayısıyı Latince *Armeniaca* kelimesiyle irtibatlandıkları rivayet edilmektedir.² Bazı Batılı kaynaklarda kayısı için *Ermeni Eriği* anlamına gelen *Armenian Plum* ifadesinin de kullanıldığı görülmektedir. Bugün Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan başta Malatya olmak üzere Elazığ, Erzincan, Iğdır, Kağızman ve Ahlat'ın eski dönemlerden beri önemli kayısı üretim merkezleri olduğu anlaşılmaktadır.

Dünya genelinde 1750'den fazla çeşidinin veya melezinin olduğu belirtilen kayısının yetiştiği coğrafyalara bakıldığında üretimin karasal iklim özelliği gösteren yarı kurak ve nem oranı düşük bölgelerde yoğunlaştığı, aşırı soğukları sevmediği, ilkbaharı nemli ve sisli geçen yerlerde çil hastalığı oluşturduğu, verimli topraklarda genellikle 6-8 arası pH derecesini tercih ettiği, tınlı veya tınlı-kireçli toprakları sevdiği, taban suyu çok yüksek seviyede olan toprakları tercih etmediği, soğuk havanın oturduğu çukur bölgelerden ziyade güneye bakan eğimli yamaçları sevdiği ve ilkbaharın geç donlarından büyük ölçüde etkilendiği görülmektedir.³

1 Prof. Dr. Mark Rieger, Meyve Ürünleri Giriş Dersi Notları 1999-2006, University of Georgia's Department of Horticulture, <http://www.fruit-crops.com/apricot-prunus-armeniaca/> (Erişim tarihi: 15.06.2016)

2 Tülay Sobutay, Kayısı Sektör Araştırması, İstanbul Ticaret Odası, Şubat 2003, s.8

3 Sobutay, s.9; Erzincan ve Iğdır Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü Kayısı Tanıtım Yayım Projesi

T.C. SERHAT KALKINMA AJANSI
İçerik Yatırım Destek Ofisi

DÜNYA'DA KAYISI
ÜRETİMİ VE TÜKETİMİ

1- DÜNYA'DA KAYISI ÜRETİMİ VE TÜKETİMİ

Dünya yaş kayısı üretiminin ülkeler bazında dağılımına bakıldığında Japonya, Çin, Özbekistan, İran, Pakistan, Türkiye, Ukrayna, Mısır, İtalya, Yunanistan, Cezayir, Fransa, Fas, İspanya ve ABD'nin başı çektiği görülmektedir.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün verilerine göre 2010-2014 yılları arasındaki toplam yaş kayısı üretim miktarına göre dünyada ilk 10 sırayı alan ülkeler Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1: Dünya Yaş Kayısı Üretiminde İlk 10 Ülke

Sıra No	Ülke Adı	Üretim Miktarı (2010-2014) [Ton]
1	Türkiye	2.759.647
2	Özbekistan	1.529.079
3	İran	1.515.627
4	Cezayir	1.073.456
5	İtalya	961.460
6	Pakistan	735.713
7	Fransa	623.317
8	Fas	536.132
9	İspanya	416.795
10	Japonya	413.000

Kaynak: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü İstatistikleri, FAOSTAT, <http://faostat3.fao.org/home/E> (Erişim tarihi: 15.07.2016)

Tablo 1'den anlaşılacağı üzere Türkiye açık ara dünya yaş kayısı üretiminde ilk sırada yer almaktadır. Dünya yıllık yaş kayısı üretiminin ortalama olarak yaklaşık yüzde 20'sini Türkiye üretmektedir.⁴ Bununla birlikte 2013 yılında Türkiye'nin dünya yaş kayısı ticaretinden aldığı toplam pay ise 42 milyon \$ ile 4. sırada gerçekleşmiştir. Türkiye'nin dünya yaş kayısı ticaretindeki durumunu gösteren Tablo 2 aşağıda yer almaktadır.

4 FAOSTAT, BM Gıda ve Tarım Örgütü, <http://faostat3.fao.org/home/E> (Erişim tarihi: 15.07.2016)

Tablo 2: Türkiye'nin Dünya Yaş Kayısı İhracatındaki Yeri, 2013

Sıra No	Ülke Adı	İhraç Miktarı (Ton)	Değeri (\$)
1	İspanya	61.793	122.861.000
2	Fransa	45.304	111.845.000
3	Özbekistan	58.260	54.277.000
4	Türkiye	41.583	42.444.000
5	İtalya	15.643	36.889.000
DÜNYA TOPLAMI		358.474	538.374.000

Kaynak: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü İstatistikleri, FAOSTAT, <http://faostat3.fao.org/home/E> (Erişim tarihi: 15.07.2016)

Aynı döneme ilişkin olarak kıtalara göre yaş kayısı üretimine bakıldığında dünyadaki üretimin yüzde 57,8'i Asya'da; yüzde 23,1'i Avrupa'da ve yüzde 16,1'i de Afrika kıtasında üretilmektedir.⁵ (Türkiye, Asya kıtasında değerlendirilmiştir.) 2007-2014 yılları arasında yaş kayısı ihracatını en fazla artıran ülkeler ise Ürdün (% 44'lik bir artış) ve Litvanya (% 26'lık bir artış) olmuştur.⁶

2014 yılında dünya yaş kayısı ithalatının yarısından fazlasını Almanya (% 23), Rusya (% 9), İtalya (% 8), Fransa (% 7) ve Kazakistan (% 6) gerçekleştirmiştir. Almanya'nın ana tedarikçisi Fransa; Kazakistan'ın ise Özbekistan olmuştur.⁷

5 FAOSTAT, BM Gıda ve Tarım Örgütü, <http://faostat3.fao.org/home/E> (Erişim tarihi: 15.07.2016)

6 World: Apricot-Market Report. Analysis and Forecast to 2020. www.indexbox.co.uk (Erişim: 02.08.2016)

7 World: Apricot-Market Report. Analysis and Forecast to 2020. www.indexbox.co.uk (Erişim: 02.08.2016)

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün verilerine göre 2010-2014 yılları arasındaki toplam kuru kayısı üretim miktarına göre dünyada ilk 5 sırayı alan ülkeler ise Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3: Dünya Kuru Kayısı Üretiminde İlk 5 Ülke

Sıra No	Ülke Adı	Üretim Miktarı (2010-2014) [Ton]
1	Türkiye	546.139
2	ABD	46.000
3	Özbekistan	37.440
4	Afganistan	25.500
5	Pakistan	23.134

Kaynak: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü İstatistikleri, FAOSTAT, <http://faostat3.fao.org/home/E> (Erişim tarihi: 15.07.2016)

Tablo 3'ten anlaşılacağı üzere dünya kuru kayısı üretiminde Türkiye açık ara ilk sırada bulunmaktadır. Türkiye dünya piyasasına sunulan yıllık kuru kayısı üretiminin ortalama olarak yaklaşık yüzde 75'ini gerçekleştirmektedir. Türkiye'nin dünya kuru kayısı ticaretinden aldığı pay ortalaması ise yüzde 78 olarak gerçekleşmektedir.⁸ Türkiye'nin bu konudaki diğer rakipleri ABD, Fransa, Almanya, Özbekistan ve İran'dır. Ülkesinde ciddi miktarda kayısı yetişmeyen Almanya'nın yaş kayısı tedarik ederek kurutma yaptığı ve tekrar ihraç ettiği anlaşılmaktadır. Son yıllarda Tacikistan, Pakistan ve Afganistan'ın da dünya kuru kayısı ticaretine girmeye çalıştığı söylenebilir.

2014 yılı verilerine göre kuru kayısıyı ithal eden başlıca ülkeler ise ABD (% 12), Rusya (% 7), Birleşik Krallık (% 8), Fransa (% 9) ve Almanya (% 11)'dir. Bu ülkeler Türkiye'nin toplam kuru kayısı ihracatında üçte ikilik bir paya sahiptir. Son yıllarda Brezilya ve Kazakistan ön plana çıkan ülkeler arasındadır.⁹

Aynı döneme ilişkin olarak kıtalara göre kuru kayısı üretimine bakıldığında dünyadaki üretimin yüzde 90,2'si Asya'da; yüzde 6,6'sı ise Amerika kıtasında üretilmektedir.¹⁰ (Türkiye, Asya kıtasında

8 FAOSTAT, BM Gıda ve Tarım Örgütü, <http://faostat3.fao.org/home/E> (Erişim tarihi: 15.07.2016)

9 World: Apricot (Dry)-Market Report. Analysis and Forecast to 2020. www.indexbox.co.uk (Erişim: 02.08.2016)

10 FAOSTAT, BM Gıda ve Tarım Örgütü, <http://faostat3.fao.org/home/E> (Erişim tarihi: 15.07.2016)

değerlendirilmiştir.) 2007-2014 döneminde kuru kayısı ihracatını en fazla artıran ülkeler ise Çin (% 45'lik bir artış) ve İspanya (% 43'lük bir artış) olmuştur. Türkiye söz konusu dönemde % 79'dan % 81'e yükselerek % 2'lik bir artış gerçekleştirmiştir.¹¹

Türkiye gerek yaş gerekse de kuru kayısı üretimi açısından dünya üretiminde açık ara ilk sırada yer almaktadır. Bununla birlikte dünya yaş kayısı üretiminde 7. sırada bulunan ve Türkiye'nin yaklaşık 4'te 1'i kadar üretim yapabilen Fransa'nın ekonomik değer olarak dünya kayısı ticaretinden yüzde 35 pay aldığı düşünülürse ülkemizin henüz istenilen seviyede olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.¹²

Dünya kayısı üreticilerinin yapısı incelendiğinde ABD'de üretilen kayısının yüzde 25'i konserve ve meyve suyu; yüzde 13'ü sofralık; yüzde 57'si kurutulmuş; yüzde 5'i ise dondurulmuş olarak tüketilmektedir.¹³

İran, Pakistan, Afganistan, Özbekistan, Tacikistan gibi Asya ülkeleri ise genellikle kurutmalık ve ikinci olarak sofralık üretim yapmaktadır. Bu ülkeler dünya kuru kayısı ticaretini elinde bulunduran Türkiye'yi ve Türkiye'deki kuru kayısının üretim merkezi olan Malatya'yı fiyat açısından ilerleyen dönemlerde tehdit edebilecek seviyelere gelmektedir. Halihazırda kalite ve ambalajlama sorunları nedeniyle Türkiye'nin gerisinde kalmaktadırlar.

Fransa, İspanya, İtalya gibi Avrupa ülkeleri ise genellikle sofralık üretim yapmaktadırlar.

Fas, Cezayir gibi Afrika ülkelerinde üretilen kayısı ise sofralık ve kurutmalık dışında pastacılık malzemesi, reçel, marmelat gibi şekillerde değerlendirilmektedir.

11 World: Apricot (Dry)-Market Report. Analysis and Forecast to 2020. www.indexbox.co.uk (Erişim: 02.08.2016)

12 Muhammed Raşid Ünal, Kayısı Araştırma Raporu, Fırat Kalkınma Ajansı, Eylül 2010, s.18

13 Prof. Dr. Mark Rieger, Meyve Ürünleri Giriş Dersi Notları 1999-2006, University of Georgia's Department of Horticulture, <http://www.fruit-crops.com/apricot-prunus-armeniaca/> (Erişim tarihi: 15.06.2016)

T.C. SERHAT KALKINMA AJANSI
İğdir Yatırım Destek Ofisi

TÜRKİYE'DE KAYISI
ÜRETİMİ VE TÜKETİMİ

2- TÜRKİYE'DE KAYISI ÜRETİMİ VE TÜKETİMİ

Türkiye dünyanın en önemli yaş ve kuru kayısı üreticisidir. Türkiye'de kayısı üretiminin yoğun olarak yapıldığı başlıca iller;

- Malatya-Elazığ,
- Erzincan,
- Iğdır-Kağızman,
- Mersin ve
- Kahramanmaraş'tır.

Bu illerin dışında önemli miktarda üretim yapılan diğer iller ise Nevşehir, Niğde, Antalya, Adana, İzmir, Isparta, Ankara, Hatay, Konya ve Sivas'tır.

Malatya, Elazığ ve Erzincan'da üretilen kayısının büyük bir kısmı kurutmalık olarak değerlendirilmekte ve ihraç edilmektedir. Diğer illerde yetiştirilen kayıların büyük bir kısmı ise sofralık olarak tüketilmektedir.

Türkiye'nin 2015 yılı üretiminin yüzde 90'ını üreten ilk 7 ilin son 4 yıla ait üretim miktarı, üretimdeki payı ve Türkiye'deki sıralamasına ilişkin veriler Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4: Kayısı Üretiminde İlk 7 İlin durumu (Bin Ton)

Yıllar	2015			2014			2013			2012		
	Miktar	Pay (%)	Sıra	Miktar	Pay (%)	Sıra	Miktar	Pay (%)	Sıra	Miktar	Pay (%)	Sıra
Malatya	672	49	1	77	14	2	411	53	1	510	67	1
Mersin	215	16	2	223	41	1	94	12	2	46	6	2
K.Maraş	160	12	3	1	-	-	79	10	3	12	1,5	8
Iğdır	75	5	4	0	0	-	20	3	5	18	2,3	4
Antalya	41	3	5	55	10	3	16	2	7	15	2	6
Elazığ	36	2,5	6	22	4	5	40	5	4	38	5	3
Kars	13	1	7	13	2	7	4	0,5	-	3,6	0,4	-
Türkiye	1.360	100	-	540	100	-	780	100	-	760	100	-

Kaynak: TÜİK, Tarım İstatistikleri

Tablo 4 incelendiğinde Türkiye’de kayısı üretiminin merkezinin Malatya olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. 2012 yılında Türkiye’de üretilen toplam kayısının yüzde 67’si, 2015 yılında ise yaklaşık yarısı Malatya’da üretilmiştir. Malatya’da üretilen kayısının büyük bir kısmı ihracata yönelik kurutulmuş kayısı olarak değerlendirilmektedir. Türkiye’deki kuru kayısı üretiminin ortalama yüzde 85’i Malatya’ya aittir.¹⁴

Bununla birlikte Malatya’nın üretiminin don olaylarından dolayı dalgalı bir seyir izlediği ve don olaylarından büyük ölçüde etkilendiği anlaşılmaktadır. Özellikle 2014 yılında üretimin bir önceki yıla göre yüzde 81 oranında azalması, don riskinin her yıl göz önünde bulundurulmasını gerektirmektedir. Malatya’da don olaylarının görüldüğü yıllarda Mersin, Antalya gibi illerin üretim miktarının arttığı da görülmektedir.

2.1 Malatya Örneği

Malatya, Türkiye’nin olduğu kadar dünyanın da kayısı üretim merkezi konumundadır. Malatya yaş ve kuru kayısı üretiminde ilk sırada yer almakla birlikte sofralık kayısı üretiminden ziyade kuru kayısı üretimi ile ön plana çıkmakta ve ekonomik değerini kuru kayısı ile sağlamaktadır. Malatya kayısında diğer illerimizde üretilen kayısından farklı olarak kuru madde oranı çok yüksek (% 25-30) olduğundan kurutmaya oldukça elverişlidir. Bu nedenle hasadın neredeyse tamamına yakını kurutulmaktadır.

Malatya’da üretilen kuru kayısı, kükürtleme veya doğal yöntemlerle kurutulan gün kurusu şeklinde üretilmektedir. Son yıllarda kayısından çeşitli ürünler elde edebilme üzerine gerek İnönü Üniversitesi gerekse de Malatya Kayısı Araştırma Enstitüsü bünyesinde çalışmalar yürütülmektedir. Kayısı kullanılarak yapılan başlıca ürünler;

- Kayısı sabunu,
- Kayısı kolonyası,
- Kayısı döneri,
- Kayısı çekirdeği kahvesi,
- Kayısı çayı,

- Kayısı jölesi,
- Kayısı konservesidir.

Malatya kayısı dünyanın 150 ülkesine ihraç edilen bir üründür. En fazla ihracat gerçekleştirilen ülkeler ABD, Almanya, Rusya, İngiltere ve Fransa'dır. Malatya kayısı genellikle 6 ve 12,5 kg'lık kullarda kuru kayısı şeklinde ihraç edilmektedir. Malatya kayısının dış pazarlara ulaştırılmasındaki katma değer zinciri Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5: Malatya Kuru Kayısının Katma Değer Zinciri

	Alış (\$/Ton)	Masraf (\$/Ton)	Satış (\$/Ton)	Kâr (\$/Ton)	Kâr (%)
Üretici	-	1500	2200	700	46
Aracı/Tüccar	2200	30	2300	70	3
İşletmeci/İhracatçı	2300	300	3000	400	15
Yurtdışı İthalatçı	3000	150	3300	150	5
Dış İşletmeci/Üst Toptancı	3300	500	4500	700	18
Yurtdışı Perakendeci	4500	1000*	12000	6500	118
Nihaî Tüketici	12000				

Kaynak: Bilgi Yolu Eğitim, Kültür ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, Malatya Kayıscılığının Sorunları ve Çözüm Önerileri Araştırması (* Tahmini market giderleridir.)

Tablo 5'te görüleceği üzere üreticiden yut dışındaki nihaî tüketiciye kadar olan süreçte tonu 2,200 ABD dolarından satılan kayısının 12,000 ABD dolarına ulaştığı görülmektedir. Bu süreçte en fazla kârı yüzde 118 ile yurt dışındaki perakendeci kazanmaktadır. Malatya ili için üreticinin kârı yüzde 46 belirlenmekle birlikte bu oran mevsimsel koşullar ve üretim kapasitesine bağlıdır. Verim açısından hesaplamada en az 30 dekar veya 300 ağaçlık bahçelerin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Malatya'da kayısı kümelenmesinin emareleri görülmektedir. Bu kapsamda kayısı makineleri imalatı, kooperatifler, kükürtleme tesisleri, soğuk hava depoları, ambalajlama üniteleri, kayısı üreticileri birliği gibi çok sayıda aktörün bir araya geldiği bir yapı oluşturulmaktadır.

Sonuç olarak Malatya kuru kayısı üretimi ve ticaretinde oldukça önemli bir ivme yakalamış ve dünyanın kayısı başkenti unvanını hak eden bir gelişme göstermiştir. Bununla birlikte üretimin sadece kuru kayısı odaklı olması; İran, Pakistan, Özbekistan gibi ülkelerin daha uygun fiyatlarla bu piyasaya girmeye başlaması; ambalaj ve tasarım konularında bazı eksikliklerin bulunması; kalitede belli bir standardın muhafaza edilmesinde yaşanan zorluklar ve don olaylarına karşı yeterince tedbir alınmaması gibi nedenler Malatya kayısını bekleyen farklı sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır.

T.C. SERHAT KALKINMA AJANSI
İğdir Yatırım Destek Ofisi

İĞDIR'DA KAYISI
ÜRETİMİ

3- İĞDIR'DA KAYISI ÜRETİMİ

3.1 İğdir'da Yetişen Kayısı Çeşitleri

Türkiye çapında bilinen ve meşhur olan İğdir kayısı aslında Şalak olarak bilinen kayısı çeşididir. Şalak çeşidi dışında Tebereze, Ordubat, Ağçerik ve Ağcanabat çeşitleri de bereketli İğdir ovasında ve civarında (Erivan ve Nahcivan'da) yetiştirilmektedir. Bununla birlikte üretilen kayısının büyük bir kısmı (% 90'ı) Şalak çeşididir.¹⁵

İğdir'daki kayısılar içinde ilk çiçeklenme dönemine giren Ağçerik çeşididir. Bunu sırasıyla Şalak, Tebereze, Ordubat ve Ağcanabat izler. Olgunlaşan ilk çeşit çiçeklenmede olduğu gibi Ağçerik olup, Haziran'ın son haftasında ise Şalak çeşidi olgunlaşır. Diğer çeşitler Temmuz ayı içinde olgunlaşır. Hasat süresi en uzun olan çeşit Şalak olup, 10-15 gün arası bir süreyi kapsar.¹⁶

İğdir (şalak) kayısı açık turuncu renkte, orta tatlı, yüzde 14 civarında kuru madde ve yüzde 0,94 civarında asit oranına sahip, çok iri, uzun ve sulu olan sofralık kayısı çeşididir. Bir Şalak kayısının ortalama meyve ağırlığı 62,1 gram, çekirdek ağırlığı ise 2,4 gram civarındadır. Görüldüğü anda Türkiye'de yetiştirilen diğer kayıslardan fiziksel özellikleri nedeniyle kolaylıkla ayırt edilir. Kayısının yetiştiği coğrafya Aras Havzası içinde bulunmakta olup, söz konusu havzada Aras Nehri'nin suladığı ve Ağrı Dağı'nın volkanik izlerini taşıyan verimli İğdir (Sürmeli) Ovası yer alır. Bu nedenle İğdir kayısı aynı ovanın devamı olan Erivan (Ermenistan) ve Nahcivan'da da yetiştirilmektedir.

Ovada yetişen diğer çeşitlerden Tebereze ve Ordubat ise tatlı, yüzde 18 kuru madde oranına sahip, yüksek kuru randımanlı çeşitlerdir. Ordubat uzun, Tebereze ise yuvarlak yapıdadır.

Fizikî özelliklerine bakıldığında ovada yetişen kayısı çeşitlerinden Şalak'ın sofralık ve derin dondurmalık, Tebereze'nin kurutmalık ve sofralık, Ordubat'ın kurutmalık, Ağcanabat'ın konservelik ve derin dondurmalık olabileceği değerlendirilmektedir.¹⁷

15 İğdir Tarım İl Müdürlüğü Çalışma Raporu, 1997, s.27

16 Cengiz ÖZYÖRÜK; Muharrem GÜLERYÜZ, *İğdir Ovasında Yetişen Kayısı Çeşitleri Üzerinde Pomolojik, Biyolojik ve Fenolojik Araştırmalar*; Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 1992, s.22

17 Cengiz ÖZYÖRÜK; Muharrem GÜLERYÜZ, *İğdir Ovasında Yetişen Kayısı Çeşitleri Üzerinde Pomolojik, Biyolojik ve Fenolojik Araştırmalar*; Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 1992, s.27

3.2 İklim, Toprak ve Arazi Yapısı

Iğdır kayısı, kışları soğuk, yazları sıcak ve kurak geçen iklim bölgelerinde iyi yetişir ve ağaç başına verim yüksek olur. Meyvelerin olgunlaşma döneminde atmosferdeki nem oranının düşük olması ve sıcaklık değerlerinin çok yüksek olmaması, ürün kalitesi açısından oldukça önemlidir. Kayısı ağacı yarı sıcak ve kurak geçen bölgelerde, dağların bol güneş gören güneye bakan eteklerinde, derin ve su tutmayan, az meyilli ve hafif kireçli olan yamaçlarda iyi yetişmektedir. Kayısı ağacının gövde ve dalları kış aylarında -35°C kadar düşen soğuklara dayanmaktadır. Kayısı çiçekleri ıslak olmamak şartıyla, -1°C'ye kadar düşen ısı derecesine dirayet gösterebilirler.

Iğdır'da soğuk kışlar ve sıcak-kurak yazlarla karakterize edilebilecek iklim özellikleri, kayısı tarımı için oldukça elverişli koşullar oluşturmaktadır. Meyvelerin olgunlaştığı dönemde havadaki bağıl nem oranının düşük olması (% 53) ve sıcaklık değerlerinin yüksek olmaması (ortalama 25 °C) Iğdır kaysısının meyve kalitesini olumlu yönde etkilemektedir.¹⁸

Iğdır'da iklimin kayısı tarımına olumsuz yöndeki etkisi ise tüm ülkemizde olduğu gibi ilkbahar aylarında görülen geç donlar ile kendini göstermektedir. İlkbahar geç donları özellikle karasal iklimin hâkim olduğu iç bölge ovalarında etkili olmaktadır. İlkbaharda sıcaklık terselmesi sonucu ova tabanına inen hava kütleleri, kayısı çiçeği soğuğa karşı çok hassas olduğu için, çiçek açmak üzere olan veya açmış ağaçlara büyük zarar vermektedir.

Kayısı tarımını olumsuz etkileyen bir diğer faktör ise, çiçek açma döneminde görülen sıcak ve kuru rüzgârlardır. Sıcak ve kuru rüzgârlar çiçeklerin dökülmesine ve rekoltenin düşmesine neden olmaktadır. Ayrıca zaman zaman görülen şiddetli dolu yağışları da kayısı üretiminde önemli zararlara yol açabilmektedir.¹⁹

Genellikle bol su istemeyen kayısı ağaçlarının, meyvelerinin irileştiği ve olgunlaştığı dönemde sulanması gerekir. Su tutan derin topraklara dikilmiş meyve ağaçlarının zamk çıkardığı, çiçek ve meyve döktüğü bilinmektedir.²⁰ Bu anlamda Iğdır'ın yağış koşulları uygun olup, sulama imkânları da mevcuttur. Yalnız sahada taban suyu yüksek olduğu için sulamanın dikkatle yapılması, fazla su

18 Yrd. Doç. Dr. Mete Alım, Dr. Günay Kaya, "Iğdır'da Kayısı Tarımı ve Başlıca Sorunları", Doğu Coğrafya Dergisi 14, s. 50

19 Yrd. Doç. Dr. Mete Alım, Dr. Günay Kaya, "Iğdır'da Kayısı Tarımı ve Başlıca Sorunları", s.52

20 İbid.

verilmemesi gerekmektedir. Ayrıca verilen suyun miktarı ve zamanlarının toprak çeşidi ve arazi durumuna göre değişebileceği de unutulmamalıdır.

Toprak istekleri bakımından fazla seçici olmayan kayısı, besin maddelerince zengin, ince dokulu, tınlı veya tınlı-kireçli topraklarda çok iyi yetişen bir meyvedir.²¹ Ayrıca, kayısı bahçelerinde yılda en az iki kez toprağın işlenmesi oldukça önemlidir. Böylece hem ağaçların kökleri havalandırılmış hem de yabancı otlar temizlenmiş olacaktır.

3.3 Yaş Kayısı Üretimi

İğdir'da 2014 yılı TÜİK verilerine göre 67.095 hektar toplam işlenen tarım alanı bulunmaktadır. Bu alanın 4455 hektarı meyve bahçesi olarak kullanılmaktadır. Yüzölçümü İğdir'dan yaklaşık 4 kat daha büyük olan Malatya'da ise meyve bahçesi büyüklüğü, İğdir'ın yaklaşık 20 katıdır.

İğdir 4455 hektarlık meyve bahçesinin yüzde 80'inde kayısı üretimi gerçekleştirmektedir. Gerçekleştirilen üretim miktarları ise Tablo 4'te gösterilmiştir. Hemen hemen her yıl Türkiye'de en fazla kayısı üreten ilk 5 il arasında yerini alan İğdir, Türkiye yaş kayısı üretiminin yaklaşık yüzde 4'ünü karşılamaktadır. İğdir'da kuru kayısı üretimi, çeşidin özellikleri nedeniyle yok denecek seviyededir.

21 İbid.

Iğdır (Şalak) Kayısı

Iğdır'da genellikle kayısı üretilen bölge, ortalama 880 metre rakımda yer alan ova köyleridir. Aras Nehri'ne yakın olan ve sulama sistemi bulunan bu köylerde kayısı dışında domates, kavun, karpuz, mısır, yonca, patlıcan gibi değişik meyve ve sebzeler de yetiştirilmektedir. Bununla birlikte Tuzluca ilçesinin ortalama 1350 metre rakımda bulunan dağ köylerinde geç kayısılar yetiştirilmektedir. Ova ve dağ köyleri arasında hasat zamanı olarak yaklaşık 15 günlük zaman farkı bulunmaktadır. En fazla üretim Iğdır merkeze bağlı köylerde yapılmakta olup, bunu Tuzluca ve Karakoyunlu ilçeleri takip etmektedir.

3.4 Yaş Kayısı Ticareti

İğdir kayısı, fiziksel özellikleri ve az bulunması nedeniyle ulusal veya uluslararası pazarlarda oldukça iyi fiyatlara satılabilmektedir. İğdir'da 2016 kayısı sezonunda marketlerde/manavrlarda kilosu 5 TL'den (1,68 \$) alıcı bulan ürün, İstanbul'da kilosu 17 TL'ye kadar (5,71 \$) alıcı bulabilmiştir.

İğdir'da üretilen yaş kayısının ihracatçı Mersin, Hatay veya Trabzonlu yaş meyve aracıları/ihracatçıları vasıtası ile başta Rusya olmak üzere Almanya ve Suudi Arabistan'a gönderilmektedir. Söz konusu aracılar/ihracatçıları Nisan ayından itibaren İğdir'da hasat öncesi satış (Alivre satış) anlaşmaları yapmakta ve bu nedenle paraya ihtiyacı olan üreticiye karşı kendi fiyatını belirleyebilmektedir. Bu durum kooperatifleşme sağlansa bile kooperatiflerin mali yapısının kayısıyı komisyonculardan önce satın almaya yetmemesi, kooperatiflerin ürün sattıktan sonra üreticiye parasını ödemesi, üreticinin ise hasat ile kooperatifin satışı arasındaki zamanı beklemek istememesi nedenleriyle alivre satışı cazip kılmaktadır. Bu nedenle sorunun doğru tespit edilebilmesi açısından kooperatifleşmeden ziyade kooperatiflerin mali yapısını güçlendirecek sistemler üzerinde düşünülmesi gerekmektedir.

İğdir'ın yaş kayısını alan ve ihracatını gerçekleştiren şirketlerle yapılan görüşmelerde kayısıyı mümkünse öncelikle İğdir'da soğuk hava deposunda stokladıklarını ve ardından Trabzon limanı üzerinden genellikle Rusya'ya gönderdiklerini bildirmişlerdir. Rusya, yaş kayısı tüketimi dışında kayısıyı genellikle *votka* yapımında ve geleneksel meyve kompostoları olan *kompot* yapımında kullanmaktadır.

Mersin ve Hatay merkezli ihracatçıları ise Almanya, Suudi Arabistan gibi ülkelere ürün gönderdiklerini belirtmişlerdir. Genel olarak bakıldığında yaş meyve ve sebze ticaretinin üretildiği yer değil ihracatçı firmaların merkezinin bulunduğu şehirler üzerinden gönderildiği anlaşılmaktadır. Tablo 6 incelendiğinde Türkiye'nin önde gelen yaş meyve-sebze ihraç eden Hatay, Antalya, Mersin, Manisa ve Trabzon'un durumu net olarak görülmektedir.

Tablo 6: Yaş Meyve-Sebze İhraç Eden Bazı İllerin Durumu (1000 \$)

İller	1 Ocak-30 Eylül Dönemi		
	2015	2016	Değişim (%)
Trabzon	183.660	86.969	- 52.65
Hatay	230.195	254.252	10.45
Antalya	261.347	197.419	- 24.46
Mersin	240.984	244.733	1.56
Manisa	30.937	44.094	42.52
Malatya	2.831	2.737	- 3.35
Iğdır	310	269	- 13.30

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Meclisi, İl ve Sektör Bazında İhracat Performansı, www.tim.org.tr (Erişim: 01.10.2016)

Tablo 6 incelendiğinde Trabzon ve Antalya'nın 2016 yılı ilk 9 aylık dönemindeki yaş meyve-sebze ihracatında, 2015 yılının aynı dönemine göre gerileme olduğu görülmektedir. Düşüşün sebebinin Rusya ile yaşanan uçak krizi sonrası gelişmeler olduğu ve Rusya ile yoğun çalışan Trabzon ve Antalya'da söz konusu düşüşün daha fazla olduğu değerlendirilmektedir. İllerin ürünlerine bakıldığında Mersin'in turunçgiller ve çilek; Antalya'nın domates ve turunçgiller ve Manisa'nın üzüm ile ön plana çıktığı görülmektedir. Trabzon, Hatay ve Mersin mevsime göre hinterlandında buldukları diğer ürünlerin (kayısı, kiraz, vişne, elma, şeftali vb.) de ihracatını gerçekleştirmektedir. Mersin'in hinterlandında Niğde, Karaman, Adana, Malatya, Elazığ gibi iller bulunmaktadır. Trabzon'un hinterlandında ise Amasya, Tokat, Samsun, Iğdır, Erzincan gibi illeri saymak mümkündür. Iğdır ve Malatya'nın ise yaş meyve-sebze ihracatının tek ürün (kayısı) ağırlıklı bir yapıda olduğu ve istenilen düzeyde olmadığı anlaşılmaktadır.

T.C. SERHAT KALKINMA AJANSI
İğdir Yatırım Destek Ofisi

**İĞDIR KAYISISI ÜRETİMİNDE VE
PAZARLAMASINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR**

4. İĞDIR KAYISISI ÜRETİMİNDE VE PAZARLANMASINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Öncelikle İğdir'ın Kars'tan ayrılarak il olduğu 1992 yılından itibaren, 10 yıl süreyle Nahcivan Özerk Cumhuriyeti'nden akaryakıt getirilmesinin yasal olması ve İğdir'da ikamet eden birçok ailenin akaryakıt ticaretine dahil olması, meyve ve sebzeçilik faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu süreçte meyve ağaçları sökülmiş veya bakımsızlıktan kurumuştur. 2002 yılında söz konusu ticaretin yasaklanması ile birlikte İğdir'daki meyvecilik faaliyetleri yeniden canlanmaya başlamıştır. Akaryakıt ticareti ilde bireysel zenginleşmeye yol açmasına rağmen, birçok sektörde olduğu gibi İğdir'ın kayısı üretiminde 1992-2002 yılları arasındaki dönem, üretim faaliyetleri açısından *Fetret Devri* olarak nitelendirilebilmektedir.

4.1 Üretimde Karşılaşılan Sorunlar

İğdir kayısının üretimi sırasında bazı önemli sorunlarla karşılaşılabilir. Bu sorunlar alt başlıklar halinde şu şekilde sınıflandırılabilir;

İklim ve Toprak Yapısı ile İlgili Sorunlar

Doğu İğdir Ovası'ndaki killi-alkali topraklar meyveciliği, özellikle kayısı yetiştiriciliğini önemli oranda sınırlandırmaktadır.²² Bu yüzden, sahadaki meyve bahçelerinin tamamına yakını Batı İğdir Ovası'nda bulunmaktadır.

Yöre iklimi, kayısı yetiştiriciliğine imkân sağlamasının yanında, bazı olumsuzluklara da neden olmaktadır. Bunların başında, ilkbahar geç donları gelmektedir. Nitekim hiç ürün alınamayan yıllar olabilmekte ve üretim büyük dalgalanmalar gösterebilmektedir. Zaman zaman meydana gelen dolu yağışları da üretimi olumsuz şekilde etkilemekte ve ağaçlara zarar vermektedir.

22 Yrd. Doç. Dr. Mete Alım, Dr. Günay Kaya, "İğdir'da Kayısı Tarımı ve Başlıca Sorunları", s.59

Arazi ile İlgili Sorunlar

İğdir'da meyve bahçelerinin ortalama ağaç sayısı 60 civarındadır. Miras ve diğer sebeplerle araziler bölündüğü için birim başına maliyet oldukça yüksektir. Gerçekleştirilen üretimin maliyetleri karşılayabilmesi için asgari 300 ağaçtan oluşan bahçelerin kurulması gerekmektedir.

Diğer taraftan il yüzölçümünün % 49'u mera vasfında olan İğdir arazisi, dışarıdan kayısı üretimi yapmak için gelen yatırımcılara büyük sorun oluşturmaktadır.

Kırsal Nüfus ile İlgili Sorunlar

Bir diğer önemli sorun kırsal alanda çalışacak işgücü temininde yaşanan zorluklardır. Kırsal alanda yaşayan genç nüfus önce şehir merkezlerine, ardından büyük şehirlere göç etmektedir. Bu durum özellikle bahçe kurma, budama, gübreleme, ilaçlama, sulama, hasat gibi dönemlerde işgücü bulunmasını zorlaştırmaktadır.

Sulama ile İlgili Sorunlar

Fazla sudan hoşlanmayan kayısı ağaçlarının, meyvelerin irileştiği ve olgunlaştığı dönemde ağaç dibinde göl oluşturmayacak şekilde sulanması gerekmektedir. Ovada sulama sorunu olmamakla birlikte, özellikle kurak geçen yıllar üretici için sorun olabilmektedir.

Taban suyunun yüksek olması da kayısı yetiştiriciliği için, özellikle Doğu İğdir ovasında, önemli bir sorun oluşturmaktadır.

Bakım (Budama, Gübreleme ve İlaçlama) ile İlgili Sorunlar

Üreticilerin kayısı fidanı üretme, budama, bahçe oluşturma konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları değerlendirilmektedir. İlde önemli sayıda kayısı ağacına sahip olan bir işletme sadece budama işlemi için yoğun meyvecilik faaliyetinin yapıldığı Tokat ve Amasya'dan eleman getirtmek durumunda kalmıştır.

İlaçlama ve gübreleme kayısı yetiştiriciliğinde çok önemlidir.²³ İlaçlama ile kayısı ağacına ve ürüne zarar veren canlılar etkisiz kılınmakta, gübreleme ile de topraktaki besin döngüsü hızlandırılmaktadır.

İğdir'daki üreticilerin çok azı ilaçlama ve gübreleme yapmaktadır. Azotlu ve fosfatlı/fosforlu gübre kullanımı yaygın değildir.²⁴ Gübre kullanımında bilinçsizliğin yanı sıra ilaç ve gübre fiyatlarının çok yüksek olması da bu sorunda önemli rol oynamaktadır.

İlaç kullanımında, hangi dönemde hangi tarım ilacının hangi dozda kullanılacağını bilmek çok önemlidir, aksi takdirde taze filiz ve tomurcukların yanması sonucuyla karşılaşmaktadır.²⁵

Hasat ile İlgili Sorunlar

Kayısı nispeten yumuşak bir meyve olduğu için toplanması büyük dikkat istemektedir. Toplarken çok kolay ezilmekte ve diğer meyvelere göre daha çabuk bozulabilmektedir. Bunun için kayısıyı zamanında ve dalından elle teker teker toplamak gerekmektedir. Dallara zarar vermemek ve düşerek yaralanmaları engellemek için de merdiven kullanılması şarttır. İğdir kayısı taze sofralık olarak rağbet gördüğünden bu hususlar hasat açısından oldukça önemlidir.

Diğer taraftan kayısı ağacının tüm meyveleri aynı zamanda olgunlaşmamaktadır. Buna rağmen genellikle yörede hasat bir kerede yapılmaktadır. Dolayısıyla meyvelerin bir kısmı fazla olgunlaşarak kayba sebep olurken, bir kısmı da olgunlaşmadan toplanmaktadır. Bunun için kademeli hasat yanında, ürünün gönderileceği pazarın mesafesi de hasatta dikkate alınmalıdır.²⁶

23 İbid,

24 İbid, s.60

25 İbid, s.61

26 İbid.

4.2 Pazarlama Sırasında Karşılaşılan Sorunlar

İğdir kayısının pazarlanması sırasında karşılaşılan sorunlar şu şekilde sınıflandırılabilir;

Veri Temini ile İlgili Sorunlar

İğdir'da kayısı üreticilerinin kim olduğu, ağaç sayısı, ağacın yaşı, üretilen kayısı çeşidi, üretim miktarı, gübreleme-ilaçlama faaliyetlerinin durumu, ağaç başına verim miktarı, sulama teknikleri, sulama suyunun durumu ve ürünü kime sattığı gibi veriler sağlıklı ve düzenli bir şekilde tutulmamaktadır. Bu durum pazarlama çalışmalarında kullanılan bilgilerin sorgulanabilir olmasına yol açmaktadır.

Örgütlenme ile İlgili Sorunlar

Kayısı pazarlama çalışmalarını etkileyen en önemli sorunların başında örgütlenme eksikliği gelmektedir. İğdir'da kurulan birkaç kooperatif girişimi bulunmakla birlikte kooperatiflerin alivre satış karşısında çaresiz kalması sorunun devam etmesine yol açmaktadır. Bunun dışında toplumda bireysel hareket etmenin daha etkili olacağı görüşünün hakim olması da soruna yapısal bir boyut kazandırmaktadır.

Örgütlenme eksikliğinin diğer bir boyutu ildeki kamu kurum ve kuruluşları, meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, üreticiler ve üniversite arasında büyük bir boşluğun bulunmasıdır. İlgili paydaşlar kişisel çekişme ve değerlendirmeler nedeniyle bir araya gelmemekte, gelse bile özverili çalışmalar ortaya çıkmamaktadır.

İlde büyük işletmelerin veya büyük bahçelerin bulunmaması da sözleşmeli üreticilik uygulamalarının yerleşmemesine sebep olmaktadır.

Ürün Standardı ile İlgili Sorunlar

Pazarlama konusunda ortaya çıkan sorunlardan birisi de ürün standardının değişiklik gösterebilmesidir. Bu durum daha ziyade üretim sorunu olmakla birlikte pazarlamayı doğrudan etkilediği için bu bölümde değerlendirilmiştir. Üretilen kayısının olgunlaşma, hasat, depolama, ambalajlama, nakliye gibi konularda standartlarının belirsiz olması ve gelişigüzel yapılması pazarlama faaliyetlerinde istenen fiyat düzeyine çıkılmasını engellemektedir.

Fiyat ile İlgili Sorunlar

Halihazırda İğdir kayısının fiyatının belirlenmesi üreticiden ziyade dış etkenlere oldukça duyarlıdır. Bu dış etkenler üretim miktarı, ürün kalitesi, hasat öncesi satış sözleşmeleri, İran ve Nahçıvan'dan getirilen kayısılar gibi birçok faktöre bağlıdır.

Dağıtım ile İlgili Sorunlar

İğdir kayısının dağıtımı, kademeli hasat yapılmaması, gerekli soğuk zincirin kurulmaması gibi sebeplerden ötürü çok kısa bir süre içinde yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Kayısının iç pazarlara dağıtımı plastik kasalarda genellikle soğutma sistemi olmayan TIR'ların brandalarının açılması veya otobüslerin bagajında taşınmak suretiyle gerçekleşmektedir. Yurt dışına dağıtım ise bu işten ciddi manada ticarî kazanç elde eden işletmelerin hassasiyeti neticesinde gerektiği şekilde yapılmaktadır. Bununla birlikte gerek ambalajlama, gerek etiketleme, gerekse de çeşit sayısında (250, 500, 1000 gramlık paketler gibi) çok önemli eksiklikler bulunmaktadır. Bu durum katma değer in İğdir'da kalmaması sonucunu doğurmaktadır.

Diğer taraftan İğdir kayısının Türkiye'nin her yerine ulaştırılması için örgütlenme bünyesinde gerekli çalışmaların yapılması zorunluluk arz etmektedir.

Markalaşma ve Tanıtım ile İlgili Sorunlar

İğdir kayısı Türkiye çapında yeni tanınmaya başlamakla birlikte henüz coğrafi işaretinin alınmamış olması, bu konuda ilgili kurum ve kuruluşların isteksizliği ve kişisel değerlendirmelerden ötürü işbirliği yapmaktan kaçınması markalaşma konusunda engel teşkil etmektedir.

İğdir denilince akla gelen hususların başında yer alan kayısının festival, fuar, belgesel, reklam filmi suretiyle yeterince tanıtılmadığı görülmektedir. Bu hususta ilgili kurumların bütüncül bir bakış açısıyla konuya yaklaşım göstermeleri; üniversite destekli kamu-özel sektör işbirliği modellerinin geliştirilmesi ve aşağıda yer alan eylem planlarının 2023 yılına kadar takip edilmesi İğdir Kayısının geleceği açısından oldukça önemlidir.

5. İĞDIR KAYISISI İKTİSADİ DEĞER ARTIRIMI YOL HARİTASI (2016-2023)

Eylem No	Yapılacak Eylem	Sorumlu Kurum/Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kurum/Kuruluş	Finansman Kaynağı	Açıklama
ÜS-1	Toprak yapısının korunması veya uygun hale getirilmesi	Gıda, Tarım ve Hayvancılık (GTH) İl Müdürlüğü	İl Özel İdaresi, DAP Bölge Kalkınma İdaresi (BKI), DSİ	İl Özel İdaresi, GTH Bakanlığı, DSİ	İğdir Ovası'nda artan tuzlanmaya karşı çalışmaların hızlandırılması, taban suyuna karşı drenaj kanallarının gözden geçirilmesi
ÜS-2	Örnek kayısı bahçelerinin kurulması ve ikinci bir ürüne daha daha yönelme	Meyve Üretim ve Pazarlama A.Ş. (MÜPAŞ)	İl Özel İdaresi, Üniversiteler, GTH İl Müdürlüğü, İğdir Ticaret Borsası, Üreticiler	İl Özel İdaresi, TOBB, Belediye	Üreticilerin eğitimi başta olmak üzere örnek teşkil edecek asgari 300 ağaçtan oluşan bahçelerin kurulacak A.Ş. bünyesinde yapılması, üniversitelerin sisteme daha fazla entegre olması ve eski dönemlerde üretimi yoğun yapılan ve İğdir'a uygun olduğu düşünülen üzüm üretimine yeniden ağırlık verilmesi
ÜS-3	Mera vasfını yitirmiş arazilerin meyvecilikte değerlendirilmesi	GTH İl Müdürlüğü	İğdir Valiliği, Üniversiteler, Milli Emlak Müdürlüğü	GTH Bakanlığı, TKDK	Mera vasfını yitirmiş arazilerin meyveciliğe kazandırılması ve özel sektöre bu amaçla uzun vadeli kiralanması
ÜS-4	Don ve dolu olaylarına karşı gerekli teknolojik önlemlerin uygulanması	Üniversiteler, GTH İl Müdürlüğü, Meyve Üretim ve Pazarlama A.Ş.	İl Özel İdaresi, DAP BKİ	DAP BKİ, GTH Bakanlığı, TKDK	Yenilenebilir enerjili don pervane sistemlerinin örnek oluşturması amacıyla kurulması, doluya karşı file gerilmesi ve diğer son teknolojik gelişmelerin takip edilmesi
ÜS-5	30 dekar kadar olan bahçeler için modern sistem kurulmasının desteklenmesi	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK), GTH İl Müdürlüğü	DAP BKİ, Üniversiteler	TKDK, DAP BKİ, GTH Bakanlığı	Sulama sistemleri kurulumu; yenilenebilir enerjinin kullanımı; bahçe hazırlanması; sertifikalı fidan alımı; bahçenin tel örgü ile çevrilmesi; gübre, ilaçlama, bakım (budama dahil) ve hasat desteğinin asgari %75 oranında sağlanması
ÜS-6	30 dekar üzeri bahçeler için modern sistem kurulmasının desteklenmesi	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK), GTH İl Müdürlüğü	Üniversiteler, TOBB	TKDK, DAP BKİ, GTH Bakanlığı	Sulama sistemleri kurulumu; yenilenebilir enerjinin kullanımı; bahçe hazırlanması; sertifikalı fidan alımı; bahçenin tel örgü ile çevrilmesi; gübre, ilaçlama, bakım (budama dahil) ve hasat desteğinin asgari %50 oranında sağlanması
ÜS-7	Bahçe desteklemelerinde ve Meyve Üretim ve Pazarlama A.Ş. bünyesindeki ticarî faaliyetlerde lisanslı üretici modelinin zorunlu tutulması	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK), GTH İl Müdürlüğü	Üniversiteler, TOBB	TKDK, DAP BKİ, GTH Bakanlığı	Bahçelerin hazırlanması, kurulumu, bakımı ve hasadı için çalıştırılacak işgücünün eğitimi sağlanmalı ve meslekî yeterliliği sertifika ile belgelendirilmeli

ÜS-8	Sulama kanallarının ve su arzının yeterli işlevsellikte sağlanması	Devlet Su İşleri (DSİ)	İl Özel İdaresi, GTH İl Müdürlüğü	DSİ Genel Müdürlüğü	Kanalların bakımının yapılması, su arzının en uçtaki meyve bahçesine ulaştırılmasını sağlayacak yeni sulama sistemlerinin planlanması ve denetlenmesi, sulama amaçlı barajların (Tuzluca ve Ünlendi) tamamlanması
PS-1	Veri bankasının kurulması	İğdır Ticaret Borsası, GTH İl Müdürlüğü,	İğdır Valiliği, İl Özel İdaresi, Serhat Kalkınma Ajansı (SERKA), Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)	TOBB, GTH İl Müdürlüğü	İldeki üretici sayısı, ağaç sayısı, ağaç başına verim miktarı, toplam üretim miktarı, üretilen kayısının çeşidi, ilaç ve gübre kullanım durumu gibi bilgilerin yıllık olarak tutulabileceği bir veri bankasının kurulması
PS-2	Meyve Üretim ve Pazarlama A.Ş.'nin kurulması	İğdır Ticaret ve Sanayi Odası (İTSO), İğdır Ticaret Borsası, Üreticiler, İğdır Belediyesi, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)	GTH İl Müdürlüğü, İl Özel İdaresi, SERKA	İğdır Belediyesi, TOBB, TKDK	İğdır'da kayısı üretimini gerçekleştiren tüm üreticileri bünyesinde toplayacak çatı kuruluş olan MÜPAŞ üretici eğitimi, bahçe kurulumu ve bakımı, destekleme faaliyetleri ve pazarlama faaliyetlerini yerine getirecektir. Şirket kaliteli üretim, depolama, ambalajlama, nakliye, mağaza kurma, ürün çeşitlendirme, araştırma geliştirme faaliyetleri yürütme, yurt içi-yurt dışı satış ve tanıtım faaliyetlerini tek elden icra edecektir. Şirket öz sermayesi ile üreticiden aldığı kayısının parasını peşin ödeyerek alivire satışın olumsuz etkisini giderecektir.
PS-3	Coğrafi işaretin alınması	İğdır Ticaret ve Sanayi Odası	Üniversiteler, SERKA, Türk Patent Enstitüsü	SERKA, TOBB	İğdır (Şalak) kayısı için coğrafi işaretin alınması, üretici veri tabanının oluşturulması ve hologramlı/karekodlu üretim için altyapının planlanarak MÜPAŞ'a altlık teşkil edilmesi
PS-4	2023 yılına kadar yurt içi satış, tanıtım ve markalaşmaya ağırlık verilmesi	MÜPAŞ	STK'lar, Kültür ve Turizm Bakanlığı, GTH Bakanlığı, TOBB	MÜPAŞ, SERKA, TOBB	İğdır kayısının Türkiye çapında bilinirliğinin artırılması, çeşidini değiştirmek şartıyla kuru kayısı üretimine başlanması, yurt dışından getirilen ve pastacılık alanında kullanılan kayısı konservesinin MÜPAŞ bünyesinde üretilmesi, kayısı için reklam filmlerinin çekilmesi, belgesellerin hazırlanması, fuarlara (turizm, gıda, yöresel ürünler vb.) katılım sağlanması ve festivallerin düzenlenmesi
PS-5	2023 sonrası için yurt dışı satış, tanıtım ve markalaşmaya yönelik sağlanması	MÜPAŞ	Ekonomi Bakanlığı, TOBB	MÜPAŞ, SERKA, Ekonomi Bakanlığı	Yaş kayısı ihracatında örnek olan ülkelerin (Fransa, İtalya gibi) incelenmesi, yaş kayısı ile birlikte konserve, konsantre ve reçel gibi alternatif ürün çeşitlerinin üretilmesi,

6. KAYNAKÇA

- 1- Prof. Dr. Mark Rieger, Georgia Üniversitesi Bahçecilik Bölümü Ders Notları, www.fruit-crops.com
- 2- Tülay Sobutay, Kayısı Sektör Araştırması, İstanbul Ticaret Odası
- 3- Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü İstatistikleri, FAOSTAT, <http://faostat3.fao.org>
- 4- Dünya Kayısı Piyasası Raporu: 2020'ye Doğru Analiz ve Öngörü, www.indexbox.com
- 5- Dünya Kuru Kayısı Piyasası Raporu: 2020'ye Doğru Analiz ve Öngörü, www.indexbox.com
- 6- Muhammed Raşid Ünal, Kayısı Araştırma Raporu, Fırat Kalkınma Ajansı
- 7- Türkiye İstatistik Kurumu, Tarım İstatistikleri, www.tuik.gov.tr
- 8- Malatya Kayıscılığının Sorunları ve Çözüm Önerileri Araştırması, Bilgi Yolu Eğitim, Kültür ve Sosyal Araştırmalar Merkezi
- 9- Iğdır Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü Raporları
- 10- Cengiz ÖZYÖRÜK; Muharrem GÜLERYÜZ, Iğdır Ovasında Yetişen Kayısı Çeşitleri Üzerinde Pomolojik, Biyolojik ve Fenolojik Araştırmalar, Atatürk Üniversitesi
- 11- Yrd. Doç. Dr. Mete Alım, Dr. Günay Kaya, Iğdır'da Kayısı Tarımı ve Başlıca Sorunları, Doğu Coğrafya Dergisi
- 12- Türkiye İhracatçılar Meclisi, İl ve Sektör Bazında İhracat Performansı, www.tim.org.tr
- 13- Unit Biyoteknoloji Tarım Hayvancılık ve Sanayi A.Ş.
- 14- Iğdır Ticaret ve Sanayi Odası
- 15- Iğdır Üniversitesi Ziraat Fakültesi
- 16- Iğdır Haftaya Bakış Gazetesi
- 17- Milliyet Gazetesi
- 18- Iğdır Ticaret Borsası
- 19- Pratik Gıda İthalat İhracat Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
- 20- Lider Gıda Sanayi ve Dış Ticaret Ltd. Şti.
- 21- Kalyoncu Nakliyat Turizm Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.

T.C. SERHAT KALKINMA AJANSI

Ortakapı Mah. Atatürk Cad. No: 117 KARS - TÜRKİYE

Tel: +90 474 212 52 00 **Fax:** +90 474 212 52 04

e-mail: info@serka.gov.tr **web:** www.serka.gov.tr